

Svd 10 aug 2018

”Chanser till lek för barn krymper i nya områden”

Förr satsades resurser på att utforma staden så att även barn fick plats. Idag får förskolorna hålla till godo med ytor som blir över när hårt exploaterade bostadsområden byggs. Hur kommer det sig att denna utveckling inte gett upphov till mer debatt och protester? undrar debattörer.

DEBATT | STADSMILJÖ

Få är emot en barnvänlig stad med goda utemiljöer för barn, men i Stockholms nybyggda bostadsområden saknas parker, och storleken på skolgårdar och förskolegårdar har minskat undan för undan och är i många fall minimala. Hur går det ihop?

Vi har ställt några frågor till partierna i Stockholms stadshus om deras politik vad gäller förskolornas utemiljö. Partierna betonar att de främjar barnens utemiljö och anser att planeringen av förskolor och skolor och ett barnperspektiv måste komma in i ett tidigt skede i planeringsprocessen. Men i nya stadsdelar som Årstadal, Norra Djurgårdsstaden, Västra Kungsholmen och i planerna för nya områden som till exempel Hagastaden, Lövholmen och Telefonplan ser vi inte mycket av dessa viljeyttringar. Varken den förra majoriteten i stadshuset eller den nuvarande har prioriterat barns behov av få vistas på gårdar och parker med rik grönska och ytor för lek och spring. Istället finner vi minimala så kallade fickparker, utsläppsgårdar eller små förskolegårdar på trånga mörka bostadsgårdar, i bästa fall gårdar med 10 kvm per barn – oftast mindre – istället för ordentliga förskolegårdar.

Detta är särskilt anmärkningsvärt när vi ser tillbaka på Stockholms tidigare utveckling och stadens nuvarande målsättningar om att skapa innerstadskvaliteter i de nya stadsutvecklingsområdena. Staden skapade redan i början av 1900-talet parker där barns lek sattes i centrum, Vasaparken är den första. Från slutet av 1930-talet fram till slutet av 1950-talet var Stockholm världsledande när det gällde att utforma parker och använda grönska i stadsrummet. Barns behov av lek och rörelse var utgångspunkten för parkleken som utvecklades på 30-talet och omsorgsfullt anlagda parker anlades i ytterförorterna för barns behov av lek, social träning och glädje. Under 1960- och 70-talen, miljonprogrammets år, byggdes förskolor med gårdar på naturmark med rika möjligheter för all sorts lek och rörelse.

Kontrasterna mot det som byggs idag är stora och frågan är hur dessa försämringar har blivit möjliga. Förr satsades resurser på att utforma staden så att även barn fick plats. Idag får förskolorna hålla till godo med ytor som blir över när hårt exploaterade bostadsområden byggs. Hur kommer det sig att denna utveckling inte gett upphov till debatt mellan partierna och högljudda protester från förskolepersonal,

föräldrar och andra?

När vi undersöker hur synen på hur en god utemiljö för barn har utvecklats är det intressant att se på 70-talet, på tiden för den stora utbyggnaden av förskolan. Den föregicks av Barnstugeutredningen i vilken experter inom olika områden för förskolan utarbetade underlag till exempel för utformningen av lokaler och utemiljön. Barnstugeutredningens förslag genomfördes undan för undan under 70-talet och ett resultat var detaljerade riktlinjer bland annat vad gällde utformningen av förskolors lokaler och utemiljö. Kommunerna var tvungna att följa dessa för att få stadsbidrag för sin utbyggnad av förskolor. Synen på utemiljöns betydelse liknar den som utvecklats tidigare i Stockholm, som det står i utredningen skulle den vara: *"Spännande, fantasi- och variationsrik" med utrymme för "bygglek, trädgårdsskötsel, sandlek, rörelselekar av olika slag, möjligheter att leka tillsammans, att leka ensamma."*

Förskolegården förutsattes vara på minst 30-35 kvm per barn. På 1980-talet togs de bindande riktlinjerna bort och kommunerna fick fria händer att utforma förskolan. Men i Allmänna råd från Socialstyrelsen 1989:7 lyfts samma bild av en god utemiljö för barn fram. Här sätts 40 kvm lektyta utomhus som riktmärke. Betydelsen av planering av markytor och växlighet markeras, nivåskillnader, klätterträd, stenar, gräsytor och dungar av träd, behovet av både solbelysta och skuggiga platser. Gården ska rymma platser för rörelselek, bygglek, lek med sand, snö och vatten, trädgårdsskötsel, vila, samvaro och måltider.

Vi hittar på nytt liknande kriterier för en god utemiljö i Boverkets vägledning från 2017, vars anmodan är 40 kvm per barn eller minst 3000 kvm per förskolegård. Idealen har sett likartade ut från början av 1900-talet fram till idag och den senaste forskningen understödjer dessa. Denna visar att bra lek- och utemiljöer i närheten av bostaden och på gårdarna runt förskolor och skolor främjar barns hälsa, utveckling och välbefinnande. Plats och utrymme i närmiljön är avgörande för barnens livskvalitet. För att barn ska kunna lära sig att gå, springa och röra sig behöver de utrymme. Impulsen att sätta igång att röra sig – att pröva sina ben – utlöses av att barnet börjar röra sig och samtidigt upptäcker att det finns plats där det kan röra sig. Rörelseimpulsen och platsutrymmet är sammankopplade i barnets upplevelse och erfarenhet. Kvantitet är med andra ord en fråga om kvalitet för barn, det krävs ordentliga ytor för goda förskolegårdar. Får inte barn tillräckligt tillgång till fysisk rörelse och lagom doser av dagsljus riskerar de att bli överviktiga, deras skelett att bli försvagade, tillväxten hämmas och de riskerar att drabbas av olika sjukdomar som diabetes och högt blodtryck och försämrade kognitiv utveckling.

Problemet är stort då över 84 procent av alla 1-5 åringar och 95 procent av alla 4-5 åringar var inskrivna på förskolan 2016 och vistelsetiden på förskolan ökar. Idag är förskolan en stor del av barns livsmiljö. Men det vi har sett är att sedan riktlinjerna för förskolegårdarnas storlek inte längre är bindande har storleken

successivt minskat i Stockholm till de idag katastrofalt små gårdarna. Partiernas svar på enkäten tyder på att de delar uppfattningen om att goda förskolegårdar är viktiga, men trots detta har usla förskolegårdar byggts och fortsätter att planeras. Stockholm var en av mycket få kommuner som gick emot Boverkets förslag att skapa bindande riklinjer för förskolegårdarnas storlek. Kan detta tolkas på att annat sätt än att barns intresse blir förhandlingsbart och riskerar att komma till korta i förhandlingarna mellan olika intressen inför beslut i stadsplanefrågor och markanvändning? Det är därför nödvändigt att införa bindande riktlinjer på nytt för att barns intresse ska kunna hävdas i dagens planeringssituation. Goda förskolegårdar och barns intressen måste finnas med redan som en icke förhandlingsbar utgångspunkt när stadsplaneprocessen sätts igång.

Av vår enkät framgår att det bara är Miljöpartiet som vill driva en bindande ytnorm på 20 kvm och Vänsterpartiet som beklagar att Boverkets riktlinjer enbart är en rekommendation. Partierna som svarat sätter sin tillit till ökat lekvärde på minskad yta när förskolor planeras eller till att barnkonsekvensanalyser kommer in i ett tidigt skede i planeringsprocessen för att hitta bra lösningar. Att tillföra mer kunskap om barns behov tidigt i planprocessen är ett nödvändigt första steg, men ingen garanti för att den sedan kommer att beaktas. Stockholm kan jämföras med Malmö stad som har riktlinjer på 30 kvm/barn. Malmös erfarenheter är att en för liten yta inte kan kompenseras med andra kvaliteter.

När förskolan byggdes ut på 1970-talet skulle den bli bra för barnens hälsa, utveckling och välfärd men bra också för att föräldrarna skulle övertygas om att förskola var ett bra barnomsorgsalternativ. Inte bara barns intressen låg bakom uppslutningen för de ambitiösa planerna för förskolan utan även arbetsmarknadsskäl, kvinnor behövdes på den växande arbetsmarknaden och jämställdhetsskäl, kvinnor skulle få samma möjligheter som män i arbets- och samhällsliv. Idag saknas det politiska trycket bakom kraven på en god livsmiljö för barn.

När du nu ska välja partier i höst bör du veta hur partierna kommer att hävda barns intressen gentemot andra starka intressen. Agera, kontakta dina politiker och kräv att barn får ta plats i staden. Yta är en central "lekfaktor" för barns hälsa. Lekvärdet hänger nämligen nära samman med ytan och möjligheterna är små att på en liten yta åstadkomma kompenserande plusvärden för övriga lekvärdesfaktorer. Yta kan inte kompenseras med andra kvaliteter.

Elisabeth Edsjö
Helna Friman
Barns utemiljö i staden (BUMS)

Clarissa Kugelberg
Karin Schibbye
Arbetsgruppen för en levande utemiljö för barn